

กระบวนการวิจัยทางมนุษยศาสตร์

โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์

ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การประชุมวิชาการเรื่องวิธีวิทยาการวิจัย ครั้งที่ 19-20 ธันวาคม
พ.ศ. 2545 หอประชุมสารนิเทศ

มนุษยศาสตร์คืออะไร?

- ♦ มนุษยศาสตร์เป็นกระบวนการหาความรู้ หรือกระบวนการทางปัญญาที่เก่าแก่ที่สุด
- ♦ วิทยาศาสตร์เกิดตามมาภายหลัง เริ่มที่ยุโรปในคริสต์วรรษที่สิบเจ็ด จากนั้นสังคมศาสตร์จึงตามมาในคริสต์ศตวรรษที่สิบเก้า เนื่องจากมีความพยายามในการศึกษาสังคมด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์
- ♦ อย่างไรก็ตาม สำนึกว่ามีวิชาการที่เป็น “มนุษยศาสตร์” เกิดขึ้นเมื่อมีวิทยาศาสตร์กับสังคมศาสตร์แล้ว

ศาสตร์แห่งการตีความ

- ◆ การหาความรู้ของมนุษย์ก่อนที่จะมีพัฒนาการของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เป็นเรื่องของการเสนอตัวบทและตีความตัวบท กับการใช้ฝีมือในการประดิษฐ์สิ่งต่างๆ - ความแตกต่างระหว่าง **episteme** กับ **techne**
- ◆ เมื่อมีวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ สองอย่างนี้มารวมกัน
- ◆ ต่อมานักวิชาการบางส่วนจึงพบว่า วิธีการของวิทยาศาสตร์ไม่สามารถใช้ได้กับการแก้ปัญหาบางอย่าง

ศาสตร์แห่งการตีความ

- ◆ ปัญหาเหล่านั้นได้แก่ ปัญหาเชิงคุณค่า ประวัติศาสตร์ และการตีความและวิจารณ์งานวรรณกรรม
- ◆ ด้วยเหตุนี้ จึงมีกระแสความคิดว่า มีวิชาการอีกแขนงหนึ่งที่ไม่ได้เดินตามวิธีการวิทยาศาสตร์ แต่มีวิธีการของตนเอง ซึ่งเรียกได้ว่า “ศาสตร์แห่งการตีความ” มาจากภาษาอังกฤษ คือ **hermeneutics**
- ◆ Dilthey กับ Schleiermacher

ตัวอย่างของงานทางมนุษยศาสตร์

- ◆ ศึกษาว่าเหตุใดกรุงศรีอยุธยาจึงเสียแก่พม่า
- ◆ ศึกษาว่าการใช้ชีวิตแบบใดของมนุษย์จึงจะดี ถูกต้องและเหมาะสมที่สุด
- ◆ ความรู้ที่แท้จริงของมนุษย์คืออะไร?
- ◆ เราจะเข้าใจความหมายของบทกวีบทนี้ได้อย่างไร? มีหลักเกณฑ์อะไรบ้างที่ช่วยเราได้?

ลักษณะงานวิจัยทางมนุษยศาสตร์

- ♦ งานวิจัยเอกสาร
- ♦ ความแตกต่างระหว่าง **research** กับ **scholarship**
- ♦ ไม่ใช่การวิจัยเชิงประจักษ์ (เท่านั้น)
- ♦ ไม่ใช่สถิติเป็นหลัก (เพราะสถิติเป็นการคาดคะเนความสัมพันธ์กันของปรากฏการณ์ทางกายภาพ)
- ♦ ใช้การเรียงเรียงเสนอความคิดเป็นระบบ

ระเบียบวิธีวิจัยทางมนุษยศาสตร์?

- ♦ การศึกษา **research methodology** มักพบในสังคมศาสตร์ ที่มีข้อสงสัยอยู่เสมอว่า วิธีการหาความรู้ของตนเองเชื่อถือได้หรือไม่
- ♦ แต่ในวิทยาศาสตร์กับมนุษยศาสตร์ไม่ค่อยมีปัญหานี้เท่าใดนัก เพราะมีความมั่นใจในระเบียบวิธีที่ใช้อยู่มากกว่า
- ♦ ในกรณีของมนุษยศาสตร์ ไม่ว่าจะศึกษาอะไรก็ใช้ระเบียบวิธีต่อไปนี่เหมือนกันทั้งหมด และไม่ค่อยมีข้อสงสัยว่าเป็นระเบียบที่ใช้ได้หรือไม่

ขั้นตอนการทำวิจัยทางมนุษยศาสตร์

- ◆ อันที่จริงขั้นตอนการทำวิจัยของมนุษยศาสตร์ เป็นสิ่งจำเป็นในวิชาการทุกด้าน รวมทั้งวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ด้วย เพราะไม่ว่าจะสาขาใด ต้องมีการอ่านและสรุป **bibliography** ทั้งสิ้น
- ◆ ต่างกันเพียงแต่ว่า มนุษยศาสตร์ใช้แต่เรื่องนี้เท่านั้น (หรือเป็นส่วนสำคัญ)

ขั้นตอนการวิจัยเอกสาร

- ◆ กำหนดหัวข้อ
- ◆ หา **bibliography** หรือ **works of reference**
- ◆ อ่านและคัดเลือกงานที่จำเป็นต่อการทำวิจัยของเรา
- ◆ เขียนแล้วแก้
- ◆ เตรียมต้นฉบับสมบูรณ์

ความสำคัญของการวิจัยเอกสาร

- ◆ นักวิชาการทางสังคมศาสตร์กับวิทยาศาสตร์มักคิดว่า การวิจัยเอกสารเป็นเรื่องง่าย ๆ ไม่สำคัญมาก
- ◆ แต่ความจริงก็คือ มีเรื่องราวมากมายที่ต้องใช้วิธีการนี้ เท่านั้นในการหาความรู้
- ◆ ตัวอย่าง: นักหนังสือพิมพ์ที่ขุดคุ้ยเรื่องทุจริตโกงกินในรัฐวิสาหกิจ ต้องใช้การวิจัยเอกสารทั้งสิ้น -
investigative reporting

ลักษณะของหัวข้อที่ดี

- ◆ ต้องเป็นหัวข้อที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ได้ เพิ่มความรู้ที่มีอยู่ให้กว้างขวางขึ้น หรือช่วยให้เข้าใจเรื่องราวในแง่มุมที่ลึกซึ้งมากขึ้น
- ◆ การเก็บรวบรวมข้อมูลเพียงอย่างเดียวไม่มีทางเป็นงานวิจัยที่ดีไปได้
- ◆ เราหาหัวข้อดีๆ ได้จากการเสวนากับนักวิชาการบ่อยๆ

การรวบรวมเอกสารอ้างอิง

- ◆ กระบวนการนี้ถือได้ว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดของการวิจัย
- ◆ นักวิจัยบางคนถึงกับต้องลงทุนซื้อตัวเครื่องบิน เดินทางไปยังห้องสมุดที่มีหนังสือที่ตนเองต้องการ
- ◆ บางคนก็เดินทางไปตามวัดเก่าๆ เพื่อศึกษาและบันทึกต้นฉบับตัวเขียน (ใบลาน สมุดข่อย) ที่หายากและกำลังจะสูญหายไป

ศิลปะในการกำหนดเอกสารอ้างอิง

- ◆ แต่ขณะนี้ก็มีอินเทอร์เน็ต ซึ่งก็พอจะช่วยให้บ้าง
- ◆ ไม่ใช่ทำงานเขียนอะไรก็ตามที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อของเราจะ
ใช้ได้ทั้งหมด
- ◆ และก็ไม่ใช่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างบนอินเทอร์เน็ตจะใช้ไม่ได้เลย

การเขียน

- ◆ บางคนมักคิดว่าการเขียนเป็นเรื่องของพรสวรรค์ส่วนบุคคล เหมือนกับการเล่นดนตรี
- ◆ แต่ความจริง การเขียนสามารถฝึกฝนกันได้
- ◆ สภาพปัจจุบันคือ นักวิจัย (ที่ไม่ใช่มนุษยศาสตร์) มักไม่ให้ความสำคัญแก่การเขียนหรือการใช้ภาษาเท่าที่ควร
- ◆ ทำให้งานวิจัยอ่านไม่ราบรื่น การเรียงลำดับความคิดไม่ค่อยสมเหตุสมผล

การแก้ไข

- ◆ ขั้นตอนนี้ก็เป็นเรื่องสำคัญมากอีกเรื่องหนึ่ง
- ◆ ไม่มีใคร (ยกเว้นนักปรัชญาอย่างวิตต์เกนสไตน์) ที่เขียนแล้วใช้ได้เลยในคราวเดียว
- ◆ การแก้ไขมีทั้งตัวผู้เขียนแก้ไขเอง หลังจากกลับไปอ่าน ทบทวน และให้ผู้อื่นช่วยชี้แนะให้
- ◆ การเสนองานในที่ประชุมมีบทบาทสูง เพราะช่วยให้เราเสนองานให้นักวิชาการเพื่อฟังการตอบสนอง

รายงานฉบับสมบูรณ์

- ◆ ผลงานวิจัยทางมนุษยศาสตร์จะออกมาในรูปแบบของการเอาตัวหนังสือมาเรียงกันเสมอ
- ◆ นักวิจัยต้องเรียนรู้ระบบในการนำเสนอผลงานในศาสตร์ของตนเอง
 - เชิงอรรถ
 - บรรณานุกรม
 - ฯลฯ

สรุป

- ◆ เรื่องทั้งหมดนี้ไม่ใช่งานวิจัย แต่เป็นเพียงการเปิดประเด็นอภิปราย
- ◆ ขั้นตอนและระเบียบในการวิจัย ควรจะสอนกันมาแล้วตั้งแต่ปริญญาตรี แต่ถ้าต้องสอนกันใหม่ในปริญญาโทก็ไม่ใช่ไร เพราะยังไงก็ต้องใช้ทักษะเหล่านี้